

## СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Добринка Парушева, ПУ “Паисий Хилендарски”, Философско-исторически факултет / Институт за балканистика с Център по тракология, БАН

за дисертационен труд на тема *Роля и дейност на драгоманите. Австрийският клон на фамилията Теста през втората половина на XVIII в. - първата половина на XIX в.* за присъждане на образователната и научна степен ‘**доктор**’ в професионално направление 2.2. История и археология на Доника Николаева Цановска-Шнеевайс

Доника Цановска-Шнеевайс е докторантка в редовна форма на обучение към катедра „История на Византия и балканските народи“, Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“ от 2019 г. Тя е положила всички необходими изпити, събрала е нужните кредити и е отчислена с право на защита. Представила е материали, които са в съответствие с изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. От тях с най-голяма важност за настоящото становище са самият текст на дисертационния труд, авторефератът, приложените публикации и CV-то на докторантката.

Дисертационният труд *Роля и дейност на драгоманите. Австрийският клон на фамилията Теста през втората половина на XVIII в. - първата половина на XIX в.* се състои от увод, четири глави, заключение, приложения и библиография, общо 215 страници. Разработването на темата, свързана с прослойката на драгоманите и тяхното влияние върху дипломатическите отношения между Османската империя и Европа, несъмнено е благоприятствано от осъществения от Доника Цановска-Шнеевайс изследователски престой в Karl-Franzens-Universität в Грац, Австрия, както и от работата ѝ във виенските архивохранилища.

В увода е представена темата на изследването, хронологическите рамки, целите и задачите на дисертационния труд. Предложено е и кратко описание на използваните източници и обзор на наличните академични изследвания, свързани с драгоманската институция.

Първата глава представлява изложение върху възникването, статута и особеностите на драгоманската институция и обхвата на разнообразните задължения, които тя включва в Османската империя от XVI век нататък. Посочено е разграничението на две големи групи драгомани, в зависимост от институцията, за която се осигурява преводна дейност – такива на служба към имперската висша администрация и други, които работят за чуждестранни посолства и консулства. Проследено е нарастването на значението на драгоманите през XVIII век, както и свързаната с това друга голяма промяна през XIX век, а именно постепенното преминаване на длъжността в ръцете на мюсюлмани. Текстът се основава на постигнатото в историографията до момента. Докторантката коректно посочва кои автори са изследвали тези въпроси, като на няколко места посочва и недостатъци, според нея, на изследванията, макар да ми се струва, че става дума по-скоро за ограничен обхват или липси, отколкото за същински недостатъци, грешки и т.н.

Втората и третата глави са основните за дисертационния труд. Хронологичният обхват е от 40-те години на XVIII век до средата на XIX век. Втора глава разглежда произхода на фамилията Теста и живота на Бартоломеус I Теста (1723–1809), считан за основател на австрийския клон, както и неговото професионално израстване от трети драгомани в австрийското посолство в Константинопол до хофрат и шарже д'афер на два пъти, макар и за кратко. Получаването на наследствената титла барон през 1803 г. променя съществено мястото и ролята на представителите на рода в австрийската и международната политика. Трета глава проследява живота и дейността на второто (Йохан Антон Теста и Каспар Теста) и третото поколение на австрийския клон (Бартоломеус III фон Теста и Хайнрих фон Теста).

Изложението е добре подплатено с исторически сведения, почерпени от архивни източници във виенските архиви, особено за представителите на третото поколение. Езикът и стилът са академични, макар на доста места да са налице ненужни повторения. Като бележка бих могла да посоча твърде общото представяне на навлизането на фамилията Теста в сферата; всъщност по-скоро четем общ наратив за генуезците в Галата. Освен това остава неясна по-общата картина на разклоненията на фамилията, както и по какви причини именно австрийският и холандският клон са най-влиятелни. Недостатъчно обосновани, по мое мнение, изглеждат част от заключенията относно Каспар Теста (например на с. 116) и причината той да липсва в биографичните лексикони. Всъщност като обща бележка бих посочила именно твърде честата употреба на „най-вероятно“, „много вероятно“, „по всяка вероятност“ в текста на дисертационния труд.

Последната четвърта глава на дисертационния труд ни предлага австрийския клон на фамилията Теста като пример за социалните мрежи на влияние на драгоманите. Тези мрежи, създавани предимно чрез родствени връзки, подпомагат защитата на специалните привилегии и запазването на позициите в рамките на общността. Докато от средата на XVII до средата на XVIII век се наблюдават връзки с фамилии, свързани предимно с Венеция и Франция, след това настъпва промяна и тя е свързана с разпространето на мрежата на австрийския клон и върху австрийската аристокрация. Както пише Доника Цановска-Шнеевайс обаче, принципът на обвързване остава един и същ и той цели намиране на най-добрият вариант за осигуряване на полезни контакти, които да подпомогнат издигането на рода във висшите дипломатически среди на империята (с. 187). Текстът на тази глава е базиран не толкова на факти, колкото на общи наблюдения, основани предимно на публикации на Натали Ротман; налице са и много повторения, свързани с фамилията Теста.

Заклучението на докторантката в края на текста е насочено към осмисляне и анализ на събраната информация. Приложенията не са коментирани в текста, а служат по-скоро за негова илюстрация.

Някои общи критични бележки:

На първо място, не прави добро впечатление не съвсем коректната употреба на „национална идентичност“. До XVIII век едва ли можем изобщо да говорим за такава, където и да е (срв. с. 82). Склонна съм да се съглася, че през втората половина на XIX век вече може да става дума за обвързване с дадена нация (с. 173), но не и че Теста от началото на XIX век „се обвързват с австрийската национална идентичност“ (с. 181), а още по-малко, че „приемат австрийска национална идентичност“ (с. 192). Не само подходящата употреба на термина, но и вплитането му в качествен академичен наратив са от особена важност. Пак в тази връзка, второ, „дипломатически корпус“, „общност на драгоманите“, „институцията“, „особената и затворена обществена прослойка на драгоманите“ се употребяват като синоними, без това да е уточнено предварително. Накрая бих посочила някои чисто технически пропуски/недостатъци, които са лесно отстраними: а) в текста срещаме доста цитати от документи, които са преведени – редно е да се посочи, че преводът е дело на авторката или, ако не е така, кой е преводачът; б) при цитиране на статия в сборник се посочват авторът и заглавието на статията и едва след това съставителят и заглавието на сборника (срв. Schmiel-Kowarzik Wolfdietrich: *Verstehen und Verständigung: Ethnologie, Xenologie, interkulturelle Philosophie* – на няколко места); в) Щюрмер/Щурмер само на две страници са употребени и верният и грешният вариант (с. 103-104).

Веднага искам да уточня, че изказаните току-що, а и по-горе критични бележки не доминират общото ми впечатление от представения за защита дисертационен труд. Напротив, предложеното от Доника Цановска-Шнеевайс богатство от данни за представителите на австрийския клон на драгоманската фамилия Теста през втората половина на XVIII и първата половина на XIX в., както и за мястото, което тези личности заемат в международните дипломатически мрежи, ми дава основание да твърдя, че емпиричното насищане на текста е достатъчно високо. Използвани са материали от австрийските архиви, множество биографични и други справочници, публикувани извори и старопечатни издания. Консултирана и цитирана, където е подходящо, е и богатата академична литература върху драгоманската институция – както основните по-стари, така и последните нови изследвания по въпроса. Като плюс бих посочила и влизането в дискусия с част от авторите, когато докторантката е сметнала това за необходимо.

Представеният автореферат отразява коректно съдържанието и основните резултати, постигнати в дисертационния труд, макар приносите да са очертани много пестеливо и скромно. Налице са изискваните публикации по темата на дисертационния труд: две публикувани и една под печат.

В заключение, представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“. Той показва, че докторантката притежава достатъчно задълбочени знания и демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Вземайки предвид всичко казано дотук, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено в рецензирания дисертационен труд, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен **‘доктор’** на Доника Николаева Цановска-Шнеевайс в професионално направление 2.2. История и археология (Нова и най-нова обща история).

9 май 2024 г.

Рецензент:

(проф. д-р Добринка Парушева)